

פרשת וישלח "שכם"

הרב אמנון בזק

במעשה שלפנינו אין שמעון ולוי נענשים, ואף שהמעשה אינו מוצא חן בעיני יעקב אביהם, הנימוק להתנגדותו הוא לכאורה טקטי בלבד:

“עַכְרָתֶם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְיָשֵׁב הָאָרֶץ בְּפִנְעָנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי מְתִי מִסֵּפֶר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהַכּוֹנֵי וְנִשְׁמָדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי” (בראשית ל"ד, ל).

יתרה מזאת, המילה האחרונה בסיפור ניתנת לשמעון וללוי:
"וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזֵנִה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֹתָנוּ" (שם, לא).

אמנם בפרדתו מבניו יעקב מטיח בשמעון ובלוי דברים חריפים הרבה יותר, שאינם נוגעים רק לסכנה שהתעוררה בעקבות המעשה שעשו:

“שְׁמַעוֹן וְלֹוֵי אֲחִים פְּלִי חָמָס מְכַרְתֶּיהֶם. בְּסֹדֶם אֵל תָּבֹא נַפְשֵׁי בְּקִהְלָם אֵל תִּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאֶפֶס הָרְגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עָקְרוּ שׁוֹר. אָרוּר אֶפֶס כִּי עָז וְעִבְרָתָם כִּי קִשְׁתָּה אֶחְלַקְם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֵם בְּיִשְׂרָאֵל” (בראשית מט:ה-ז).

שתי האמירות השונות של יעקב מעוררות את השאלה: מה טיב ביקורתו על שמעון ולוי? האם שלילתו את מעשיהם היא שלילה ערכית, או שמא פרקטית בלבד? בראשונים מצאנו גישות שונות למעשה. הרמב"ם:

"וכיצד מצווין הן על הדינין? חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו – יהרג בסייף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובין" (רמב"ם הלכות מלכים פ"ט הי"ד).
הרמב"ן (בראשית ל"ד, יג):

"ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם. ואם פחד מהם, למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם? והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו בא-לוקים והצילם!" אשר על כן, הוא רואה את מעשה בני יעקב כחטא:
"אבל ענין שכם, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו, כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם. ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר 'עכרתם אותי להבאישני', ושם ארר אפם, כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו 'וישבנו אתכם והיינו לעם אחד', והם היו בוחרים בהם ובעטו בדבורם, ואולי ישוּבו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר 'כלי חמס מכרותיהם'."

ההקבלה לפרשת אמנון ותמר

ננסה עתה לבדוק מה עמדת המקרא עצמו בפרשה. תחילה נבחן את מעשהו של שכם מתוך הקבלה לפרשה אחרת במקרא, שיש לה זיקה ישירה לפרשתנו, הלוא היא סיפור אמנון ותמר (שמ"ב י"ג). בין שני הסיפורים יש קשרים רבים, תוכניים ולשוניים גם יחד:

א. שני הסיפורים מספרים על שכיבה עם אישה, בלשון דומה:

וַיִּשְׁכַּב אֶתָּה וַיַּעֲנֶה (בראשית ל"ד, ב);

וַיַּעֲנֶה וַיִּשְׁכַּב אֶתָּה (שמ"ב י"ג, יד).

ב. הערכת המעשה נאמרת אף היא בלשון דומה מאוד:

כִּי נִבְלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל לְשָׁכַב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה (בראשית ל"ד, ז);

כִּי לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּיִשְׂרָאֵל אֵל תַּעֲשֶׂה אֶת הַנְּבִלָה הַזֹּאת (שמ"ב י"ג, יב).

ג. אף על פי כן, האב אינו מגיב בשמעו על המעשה:

"וַיַּעֲקֹב שָׁמַע כִּי טָמְא אֶת דִּינָה בְּתוֹ וּבְנָיו הָיוּ אֶת מִקְנֵהוּ בְּשִׁדָּה וְהִתְרַשׁ יַעֲקֹב עַד בָּאֵם" (בראשית ל"ד, ה)

"וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד שָׁמַע אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּחַר לוֹ מְאֹד (ש"מ"ב י"ג, כא).

ד. אבל אחי הבת (שמעון ולוי, אבשלום) הורגים את השוכב עמה תוך ניצול חולשתו:
"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיוֹתָם פְּאֻבִים... וְאֶת חֲמוֹר וְאֶת שָׁכֵם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי תָרֵב" (בראשית ל"ד, כה–כו);

"וַיֵּצֵאוּ אֲבִשְׁלוֹם אֶת נַעֲרָיו לֵאמֹר רְאוּ נָא פְּטוּב לֵב אֲמָנוֹן בֵּינָן וְאִמְרָתִי אֲלֵיכֶם הִכּוּ אֶת אֲמָנוֹן וְהַמָּתָם אֹתוֹ" (ש"מ"ב י"ג, כח).

אלא שהקבלות אלו מחדדות את שני ההבדלים המרכזיים שבין הסיפורים.

ראשית, ההבדל שבין שכם לבין אמנון. שניהם אהבו את האישה, אבל סדר הדברים היה הפוך. על שכם נאמר לאחר המעשה "וַיֶּאֱהָב אֶת הַנַּעֲרָה וַיִּדְבַּר עָלָיָהּ לֵב הַנַּעֲרָה", והוא נכון לשלם כל מחיר תמורת הסכמת משפחתה לנישואין עמו: "אֲמָצְאָה חֵן בְּעֵינֵיכֶם וְאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אָתָּן. הָרְבוּ עָלַי מְאֹד מִהֵרָ וּמִתָּן וְאֲתַנְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וְתָנוּ לִי אֶת הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה" (בראשית ל"ד, יא–יב).

בכך שכם נוהג, למעשה, כדרישת התורה מן האונס: "כִּי יִמָּצָא אִישׁ נַעֲרָה בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אִרְשָׁה וְתַפְשָׁה וְשָׁכַב עִמָּה וְנִמְצָאוּ. וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאִבֵּי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה פַחַת אֲשֶׁר עָנָה לֹא יוּכַל שְׁלַחָה כָּל יָמָיו" (דברים כ"ב, כח–כט).

בני יעקב גיבשו את תגובתם לאחר ששכם כבר פנה למשפחתם בהצעתו ובבקשתו, והדבר מעורר את השאלה: כלום היה שכם ראוי למות מאחר שהיה מוכן, ואף רצה מאוד, לישא את דינה!?

אצל אמנון, מכל מקום, סדר הדברים הפוך: בתחילה אמר "אֶת תְּמַר אַחֹת אֲבִשְׁלָם אָחִי אָנִי אֶהָב" (ש"מ"ב י"ג, ד), אך לאחר האונס "וַיִּשְׁנֹאֲהָ אֲמָנוֹן שְׁנֹאֲהָ גְדוּלָה מְאֹד כִּי גְדוּלָה הַשְּׁנֹאֲהָ אֲשֶׁר שְׁנֹאֲהָ מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֶהָבָה" (ש"מ, טו). ברשעותו הוא מגרש את תמר מביתו, ואינו שועה לתחנוניה לנהוג כלפיה כפי שחייבתו התורה: "וַתֹּאמֶר לוֹ אַל אֹדֶת הָרַעָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת מֵאַחֲרַת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמִּי לְשַׁלְּחָנִי וְלֹא אָבָה לְשָׁמַע לָהּ. וַיִּקְרָא אֶת נַעֲרָו מִשְׁרָתוֹ וַיֹּאמֶר שְׁלַחוּ נָא אֶת זֹאת מֵעָלַי הַחוּצָה וְנִעַל הַדָּלֶת אַחֲרַיָּה" (ש"מ, טז–יז).

ברם, יש מקום לעמוד עוד על הבדל אחר בין הפרשיות – ההבדל שבין אבשלום לבין שמעון ולוי. שמעון ולוי אינם מסתפקים בהריגת שכם וחמור אביו, אלא הורגים את כל אנשי העיר, שכדברי הרמב"ן "לא הרעו להם כלל":

"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיוֹתָם פְּאֻבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אָחִי דִינָה אִישׁ חָרְבוֹ וַיָּבֵאוּ עַל הָעִיר בָּטָח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֶת חֲמוֹר וְאֶת שָׁכֵם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי תָרֵב" (בראשית ל"ד, כה–כו). בתחילה היו שסברו שכך נהג גם אבשלום:

"וַיִּשְׁמָעָה בָּאָה אֵל דָּוִד לֵאמֹר הִנֵּה אֲבִשְׁלוֹם אֶת כָּל בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלֹא נֹתֵר מֵהֶם אֶחָד" (ש"מ"ב י"ג, ל). אין זה מן הנמנע שאותה שמועה ניזונה גם מהכרת התקדים של תגובת שמעון ולוי למעשה שכם! אלא שבפועל, אבשלום נהג אחרת:

"וַיַּעַן יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אָחִי דָּוִד וַיֹּאמֶר אֵל יֵאמֶר אֲדֹנָי אֶת כָּל הַנַּעֲרִים בְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמִּיתוּ כִּי אֲמָנוֹן לְבַדוֹ מָתָה כִּי עָלָה פִּי אֲבִשְׁלוֹם הִיטָה שׁוֹמְהָ מִיּוֹם עָנָתוֹ אֶת תְּמַר אַחֹתוֹ" (ש"מ, לב). אבשלום – שלא כשמעון ולוי – הקפיד לשלוט ברגשותיו, ופגע באמנון לבדו.

אין ספק שהמקרא איננו מצדד באבשלום, שהוליד את אביו שולל ועשה דין לעצמו. עם זאת, דמותו של אבשלום נראית חיובית יותר מדמותם של שמעון ולוי, שבאפם הרגו "כל איש שכעסו עליו" (רש"י בראשית מ"ט, ו) – אף על פי שאמנון הרשיע הרבה יותר משכם.

ולא ידבק בַּיָּדָה מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם

ואולם, גם אם ניתן להצדיק את הריגת כל אנשי העיר שכם (כדעת הרמב"ם), עדיין יש מקום לבחון היבט אחר בפרשה. דומה כי מעשה שכם נרמז בפרשה אחרת בתורה – פרשת עיר הנידחת (דברים י"ג, יג–ט).

א. בשתי הפרשות פועלים אנשים לשכנע את בני עירם:

"וַיָּבֹאוּ חָמוֹר וְשָׂכָם בְּנֵי אֵל שַׁעַר עֵינָם וַיִּדְבְּרוּ אֶל אֲנָשֵׁי עֵינָם לֵאמֹר" (בראשית ל"ד, כ);
"וַיָּצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעֵל מִקְרָבָהּ וַיִּדְיָחוּ אֶת יִשְׁבִּי עֵינָם לֵאמֹר" (דברים י"ג, יד).

יצוין כי אלו שני המקומות היחידים במקרא שבא בהם הצירוף 'אנשי/יושבי עירם'.

ב. בשתי הפרשות נעשה בעיר מעשה חמור:

"כִּי נָבְלָה עֲשֵׂה בְיִשְׂרָאֵל לְשָׂכָב אֶת בֵּית יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה" (בראשית ל"ד, ז);
"נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ" (דברים י"ג, טו).

ג. ובשתי הפרשות נענשים אנשי העיר בהכאה לפי חרב:

"וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בַּטַּח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֶת חָמוֹר וְאֶת שָׂכָם בְּנֵי הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב" (בראשית ל"ד, כה–כו);
הִפָּה תִּפָּה אֶת יִשְׁבֵי הָעִיר הַהוּא לְפִי חֶרֶב" (דברים י"ג, טו).

ברם, גם הקבלות אלו מחדדות שני הבדלים גדולים בין הפרשות. ראשית, אנשי עיר הנידחת אכן חטאו כולם, ואילו אנשי העיר שכם "לא הרעו להם כלל", כדברי הרמב"ן. שנית, יש הבדל בולט בעניין השלל. התורה מדגישה אימתי בדיוק הסתיימה פעולת החילוף של דינה:
"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיּוֹתָם פְּאֻבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׂמֻעוֹן וְלוֹי אַחֵי דִינָה אִישׁ חֶרְבוֹ וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בַּטַּח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֶת חָמוֹר וְאֶת שָׂכָם בְּנֵי הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִבֵּית שָׂכָם וַיָּצְאוּ" (בראשית ל"ד, כה–כו).

ודווקא אז, כשכבר לא היה בכך שום 'צורך מבצעי', החלו בני יעקב לבזוז להם שלל:

"בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְזְזוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם. אֶת צֹאנָם וְאֶת בְּקָרָם וְאֶת חֲמֻרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר בְּעִיר וְאֶת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ. וְאֶת כָּל חֵילָם וְאֶת כָּל טָפְסָם וְאֶת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיִּבְזְזוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית" (שם, כז–כט).

כל זאת בניגוד גמור לאזהרת התורה בסיומה של פרשת עיר הנידחת:

"הַחֲרָם אֲתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֵמָתָהּ לְפִי חֶרֶב. וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רַחֲבָהּ וְשָׂרְפָתָהּ בְּאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כְּלִיל לֵה' אֱ-לֹהֶיךָ וְהִיָּתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִּבְנֶה עוֹד. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֲרָם לְמַעַן יֵשׁוּב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֵיךָ וְהִרְבָּה פֶּאֶשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְתִּיךָ" (דברים י"ג, טז–יח).

מדוע התורה מדגישה כל כך את האיסור לקחת משלל עיר הנידחת?

החרמת עיר היא מעשה קשה עד מאוד, ובדרך הטבע אמור מעשה שכזה להביא לשחיקה בנטייתו המוסרית של האדם. התורה מבטיחה אפוא, שאם יעשו ישראל את הדבר לשם שמים, ייטע הקב"ה בלבם מחדש, בדרך נס, את מידת הרחמים ("וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֵיךָ וְהִרְבָּה"), ויבטל את הנזק המוסרי שגרם המעשה.

אלא שלהבטחה זו יש תנאי ברור – שהמעשה ייעשה אך ורק לשם שמים, בלא שום נגיעה אישית.

השוואה זו מגלה את חטאם של בני יעקב במלוא חריפותו. גם אם הריגת שכם וחמור הייתה מוצדקת, וגם אם היה ניתן למצוא הצדקה להריגת אנשי שכם – נטילת השלל, לא בלבד שאין לה הצדקה, אלא שהיא שומטת את הקרקע מתחת להצדקה המוסרית להריגת אנשי העיר. לקיחת שלל מטיילה כתם מוסרי כבד על עצם המעשה, ומציגה אותו כאילו נעשה לצורך אינטרס אישי.

רש"י ר הירש בראשית (פרשת וישלח) פרק לד פסוק כה

(כה - לא) עתה מתחילה הגנות, ואין בדעתנו לחפות עליה. אילו הרגו את שכם וחמור, ודאי היה הדין עמהם. אך הם לא חסו על אנשים חסרי מגן, המסורים בידיהם בלא כוח. גדולה מזו, הם שדדו, ובדרך כלל פקדו על אנשי העיר את עוון אדוניהם. לכך לא היתה כל הצדקה. לפיכך גם גוער בהם יעקב: עכרתם אתי! שמנו וכבודנו היו זכים כבדולח, ואתם עכרתם אותם. "הבאשתם את ריחי" גם בין הכנעני

והפריזי: וכדרך שלא נהגתם בדין, כן

לא נהגתם בחכמה, הן מעטים אנחנו וכו'.

בתשובתם היחידה, הכזונה וגו', הם מגלים את כל נימוקם. האדון לא היה מרשה לעצמו את כל זה אלמלא היתה זו נערה יהודיה, זרה ועזובה. רעיון זה עורר בלבם את ההכרה שיש רגעים, בהם גם

משפחת יעקב תאחו בחרב כדי להגן על כבוד וטוהר. כל עוד יכבד העולם רק את זכותו של זה שהכוח עומד לצדו, צריך גם יעקב לאמן את ידיו בחרב. הם גם לא ביקשו לנהוג בחכמה. הם רצו להפיל את אימתם על הבריות, שלא יעיזו אחרים לעשות כדבר הזה. בנות יעקב לא תהיינה הפקר. אך הם הרחיקו ללכת, כאשר הרגו צדיקים בעוון רשעים תקיפים.

המהר"ל מפראג – גור אריה בראשית פרק לז פסוק יג

אך קשה אם שכחם חטא כל העיר מה חטאו להרוג, ותירץ הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ט הי"ד) דבני נח מצווים על הדינין, ועבירה אחת שעובר - נהרג על ידו, וכאן ראו המעשה הרע הזה ולא דנוהו, לכך היו חייבין מיתה שלא היו דנין אותם. ובאמת דבר תימה הם אלו הדברים, כי איך אפשר להם לדון את בן נשיא הארץ (פסוק ב), כי היו יראים מהם, ואף על גב שנצטוו על הדינין - היינו כשיוכלו לדון, אבל אונס רחמנא פטריה (ב"ק כח ע"ב), ואיך אפשר להם לדון אותם: ונראה דלא קשיא מידי, משום דלא דמי שני אומות, כגון בני ישראל וכנעניים, שהם שני אומות, כדכתיב (פסוק טז) "והיינו לעם אחד" - ומתחלה לא נחשבו לעם אחד, ולפיכך הותר להם ללחום כדין אומה שבא ללחום על אומה אחרת, שהתירה התורה. ואף על גב דאמרה התורה (דברים כ, י) "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום", היינו היכי דלא עשו לישראל דבר, אבל היכי דעשו לישראל דבר, כגון זה שפרצו בהם לעשות להם נבלה, אף על גב דלא עשה רק אחד מהם - כיון דמכלל העם הוא, כיון שפרצו להם תחלה - מותרים ליקח נקמתם מהם. והכי נמי כל המלחמות שהם נמצאים כגון "צרור את המדיינים וגו'" (במדבר כה, יז), אף על גב דהיו הרבה שלא עשו - אין זה חילוק, כיון שהיו באותה אומה שעשה רע להם - מותרין לבא עליהם למלחמה, וכן הם כל המלחמות:

הרב חיים מבריסק

כאמור הרב ואזנר מניח באופן פשוט כי מאחר שסנחריב בא ובלבל בין האומות, זיהוי עמלק אינו רלוונטי. לא כך סבר הגר"ח מבריסק, והוא ביסס את דבריו על דברי הרמב"ם בהלכות מלכים: "מצות עשה להחרים שבעה עממין, שנאמר: 'החרם תחרימם'. וכל שבא לידו אחד מהן ולא הרגו - עובר בלא תעשה, שנאמר: 'לא תחיה כל נשמה', וכבר אבד זכרם" "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר: 'תמחה את זכר עמלק', ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר: 'זכור את אשר עשה לך עמלק', מפי השמועה למדו: זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו" (הל' מלכים פ"ה, הל' ד-ה). בין ההלכות עולה הבדל מעניין מאוד. בהלכה ד' העוסקת בשבעת העממין מסיים הרמב"ם שבזמננו התבלבלו האומות, ולכן הלכה זו אינה רלוונטית. ואולם, בהלכה ד' העוסקת בעמלק, משמיט הרמב"ם פרט חשוב זה. מכאן הסיק הגר"ח שהמלחמה בעמלק היא בכל דור ודור, ולא ניתן להיפטר ממנה על-ידי הטענה שכבר נתבלבלו האומות. הרב סולובייצ'יק פיתח רעיון זה של סבו, ומסביר שהמלחמה עם עמלק ומצוות מחייתו אינה על בסיס אטני, כי אם על בסיס אידאולוגי, וזו לשונו: "כל אומה המצהירה, שמדיניותה היא להשמיד את העם היהודי - היא עמלק, כי היא חרתה על דגלה סיסמה של שנאה ליהדות: 'לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד'. זו מלכות רשע עקשנית שבה אנו מצווים להלחם, ואשר לה נשבע הקב"ה בכבודו ובעצמו איבה נצחית. משום כך היא מצות עשה מן התורה: 'זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח'... בדורנו אנו הרי אין ספק, שהיטלר וסטאלין היו התגלמות נאמנה של עמלק" ('פרקים במחשבת הרב'). הרב סולובייצ'יק מבין שכל אומה שחרטה על דגלה את שנאת ישראל היא עמלק, ולכל דור יש את ה'עמלק' שלו. בכל מקרה, לענייננו לגבי קבלת גרים, כפי שראינו למעשה מקבלים גרים שהרי כך משמע מפשט לשונו של הרמב"ם.